

Iwona Ligenza, Ewa Szynczewska, Danuta Chlebna-Sokół

ZAPALENIE MÓZGU O KORZYSTNYM PRZEBIEGU U 3,5 LETNIEJ DZIEWCZYNKI

ENCEPHALITIS – A SUCCESSFUL COURSE OF DISEASE AT 3,5 YEAR OLD GIRL

Klinika Propedeutyki Pediatrii i Chorób Metabolicznych Kości I Katedry Pediatrii UM w Łodzi
Uniwersytecki Szpital Kliniczny nr 4 w Łodzi

STRESZCZENIE

W poniższej pracy przedstawiono przypadek zapalenia mózgu u 3,5 letniej dziewczynki. Przeanalizowano objawy oraz leczenie stosowane w przypadku takiego rozpoznania, zwracając szczególną uwagę na korzystny efekt infuzji dożylniej immunoglobulin.

Słowa kluczowe: wirusowe zapalenie mózgu, dzieci, leczenie, immunoglobuliny

ABSTRACT

We present a 3,5-year-old patient with diagnosed encephalitis, probably viral etiology. In comparison with the prevalence of systemic viral infections, viral central nervous system disease is uncommon. We describe a course of diseases – diagnosis and treatment. In the central nervous system were observed complications of encephalitis process, suggested abscesses. A strong positive response to the use of intravenous immunoglobulin was reported.

Key words: viral encephalitis, children, treatment, immunoglobulin

WSTĘP

Wirusowe zapalenie mózgu, w stosunku do innych chorób zapalnych ośrodkowego układu nerwowego (OUN), występuje stosunkowo rzadko - w Polsce w 2005 r. zarejestrowano 372 zachorowania, w tym 177 przypadków zapalenia mózgu przeniesionego przez kleszcze (1). Klasyfikacja ostrych wirusowych zapaleń mózgu (OWZM), wciąż jest tematem dyskusji na temat ich etiologii, patomechanizmu oraz interpretacji zmian morfologicznych obserwowanych w OUN (2). Czynnikiem etiologicznym zakażenia są szeroko rozpowszechnione w środowisku wirusy opryszczki i enterowirusy, a także rzadziej występujące, jak: arbowirusy, wirusy cytomegalii, ospy wietrznej, wścieklizny, grypy, paragrypy i in. (3). Większość zachorowań występuje u dzieci i młodych dorosłych (4). Wśród chorych nadal notuje się znaczną śmiertelność oraz duży odsetek powikłań i trwałych następstw neurologicznych, które są spowodowane przede wszystkim opóźnieniem w ustaleniu właściwego rozpoznania, a w konsekwencji wdrożenia odpowiedniego leczenia (5).

Poniżej omówiono przebieg zapalenia mózgu u 3,5 letniej dziewczynki.

OPIS PRZYPADKU

Etap pierwszy (22.12.2007-28.01.2008): Dziewczynka W.M. rozwijająca się prawidłowo, zachorowała w wieku 3,5 roku. Początek choroby był mało specyficzny; dominowały przede wszystkim zwiększone ciepłoty ciała, następnie dołączyły się bóle głowy, a w 14 dobie apatia i senność, wobec czego pacjentka została przyjęta do oddziału pediatrycznego jednego z łódzkich szpitali. Tam, stan dziecka był dość dobry, ale utrzymywała się gorączka.

W badaniach dodatkowych stwierdzono podwyższenie wskaźników ostrej fazy (leukocytoza 26,78 tys, OB po 1 godzinie - 29mm) oraz na zdjęciu rtg płuc zmiany zapalne śródmiąższowe; zastosowano antybiotykoterapię.

W trzecim dniu hospitalizacji stan dziecka uległ pogorszeniu – zauważono utrudniony kontakt z otoczeniem, cechy sztywności karku. Po wykonaniu punkcji lędźwiowej, w której w płynie mózgowo-rdzeniowym (PMR) stwierdzono 203 komórki (głównie limfocyty) oraz nieznacznie zaburzone stężenia białka i glukozy, rozpoznano limfocytarne zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych. W poszukiwaniu czynnika etiologicznego choroby wykonano szereg badań dodatkowych – wykluczono toxoplazmozę, chlamydiozę, boreliozę,

zapalenie wątroby typu B. Uzyskano dodatnie miano przeciwciał klasy IgM w kierunku zakażenia *Mycoplasma pneumoniae*.

W leczeniu oprócz cefalosporyn III generacji – (początkowo ceftazydim, a następnie ze względu na brak poprawy ceftriaxon), stosowano równocześnie acyclovir w dawce 10 mg/kg m.c., kortykosteroidy (deksametazon) oraz immunoglobuliny 0,4 g/kg m.c./dobę przez 3 dni. Po 2 tygodniach leczenia, dziewczynkę wypisano do domu w dobrym stanie z zaleceniem stosowania spiromycyny przez 7 dni oraz acycloviru przez 5 dni.

Etap drugi (29.01.2008-04.02.2008): Jednak po 24 godzinnym pobycie w domu, pacjentka ponownie zagorączkowała do 39°C; zastosowano jedynie ibuprofen. W 3 dobie gorączki (około miesiąca od pierwszych objawów choroby), w związku z nagłą utratą przytomności, rodzice zgłosili się z dzieckiem do Izby Przyjęć SP ZOZ USK nr 4 w Łodzi, gdzie ze względu na ciężki stan pacjentka została zakwalifikowana do przyjęcia na Oddział Intensywnej Terapii i Anestezjologii (OITiA). W badaniu stwierdzono wówczas u dziecka sztywność karku, oczopląs poziomy ze zwrotem gałek ocznych w prawo, spastyczność w obrębie prawej kończyny dolnej oraz krótkotrwałe drgawki. Ze względu na wysoką retencję CO₂ oraz brak prawidłowego napędu oddechowego chora wymagała zaintubowania i wentylacji mechanicznej. W ogólnym badaniu płynu mózgowo-rdzeniowego, wykonanym po 2 godzinach od przyjęcia nie wykazano nieprawidłowości. Z odchyień w badaniach laboratoryjnych obserwowano podwyższone wskaźniki ostrej fazy: leukocytoza 30.03 tys, białko C reaktywne – 2,62 mg/dl (norma: < 0,5), prokalcytonina – 24,5 ng/dl (norma: < 0,5). Na podstawie objawów klinicznych i wyników badań dodatkowych, rozpoznano zapalenie mózgu. Badania wirusologiczne płynu m-rdz. wykonane zostały w Państwowym Zakładzie Higieny w Warszawie; wykluczono obecność wirusów: cytomegalii, herpes, Epstein-Barr i enterowirusów. Jednak ze względu na fakt, iż objawy kliniczne sugerowały etiologię wirusową choroby, do leczenia ponownie włączono acyclovir, a także ze względu na dodatni wynik w kierunku zakażenia *Mycoplasma pneumoniae* - wspomagająco erytromycynę oraz leczenie dodatkowe (dexametazon, diazepam, ketamina, ranitydyna). Stopniowo stan pacjentki uległ poprawie; przestała gorączkować.

Etap trzeci (05.02.2008-27.02.2008). W 4 dobie od przyjęcia do OITiA dziewczynka została rozintubowana i przekazana do dalszego leczenia do Pododdziału Obserwacyjno-izolacyjnego Kliniki Propedeutyki Pediatrii i Chorób Metabolicznych Kości. Podczas pobytu w Klinice ponownie pojawiły się stany gorączkowe do 38°C. Wskaźniki ostrej fazy były prawidłowe. W EEG stwierdzono, pojawiające się na tle zwolnionej czynności podstawowej, okresowo polimorficzne fale

wolne o zaostrowym rysunku oraz ogniska fal ostrych w odprowadzeniach skroniowo-ciemieniowo-potylicznych. Ze względu na niecałkowicie jasny obraz kliniczny, po konsultacji lekarza neurologa, pacjentkę skierowano na rezonans magnetyczny głowy (RM), w którym opisane zostały zmiany o charakterze zapalnym, przytoczone poniżej: *RM głowa z kontrastem 2 fazowe: Badanie wykonano w obrazach T1 i T2 zależnych, w płaszczyznach osiowych, czołowych i strzałkowych, przed i po dożylnym podaniu środka kontrastowego oraz w sekwencji FLAIR. W zakresie wzgórza prawego obecna dość dobrze ograniczona, owalna zmiana o nieprawidłowym sygnale RM, o wymiarach ok. 14x12x15,5 mm ulegająca niewielkiemu wzmocnieniu pokontrastowemu. Kolejny obszar o tej samej charakterystyce sygnału, nieostro ograniczony, ale raczej również o charakterze owalnym, wielkości ok. 12,6x11x10 mm, położony jest w lewobocznej części nakrywki śródmózgowia i pokrywy śródmózgowia. Trzecia zmiana, w jądrze soczewkowatym lewym, o wymiarach 5,5x3,7x6,5 mm, ulega śladowemu wzmocnieniu pokontrastowemu. Obraz RM może odpowiadać zmianom o charakterze zapalnym, prawdopodobnie o podłożu bakteryjnym. Układ komorowy nieposzerzony, bez cech ucisku i przemieszczeń. Rezerwa płynowa podpajęczynówkowa zachowana. Cech zmian zapalnych opon mózgowych nie stwierdza się.*

W związku z tym zmieniono antybiotykoterapię (ciprofloksacyna, tazobactam), poszerzono diagnostykę o badanie w kierunku *Pneumocystis carinii*, gruźlicy oraz kryptokokozy – wyniki tych badań były prawidłowe. W 9 dobie od przyjęcia do Kliniki, ze względu na obserwowaną leukopenię rzędu 2000/uł oraz nadal utrzymujące się stany gorączkowe, podjęto decyzję o włączeniu cyklu leczenia immunoglobulinami w dawce 0,4 g/kg m.c./dobę przez 5 dni i wówczas uzyskano znaczną poprawę ogólnego stanu zdrowia dziecka oraz ustąpienie hipertermii. Wynik badania płynu mózgowo-rdzeniowego (podobnie jak poprzedni) był w zakresie normy. Pomimo szerokiej diagnostyki, nie udało się wyjaśnić etiologii tego zapalenia mózgu. W 22 dobie hospitalizacji, dziecko w dobrym stanie wypisano do domu.

Badania kontrolne: Po 2 miesiącach dziewczynkę przyjęto do Kliniki celem wykonania badań kontrolnych. Stan kliniczny dziecka był prawidłowy; badaniem neurologicznym nie stwierdzono żadnych objawów ubytkowych czy ogniskowych. Wykonane badania morfologiczne krwi, wskaźniki ostrej fazy, a także badania oceniające funkcję wątroby i nerek wypadły prawidłowo. W kontrolnym rezonansie magnetycznym głowy nie stwierdzono nieprawidłowości – zmiany ogniskowe wycofały się całkowicie, co zostało opisane następująco: *badanie RM głowy wykonano w obrazach T1 i T2 zależnych, w płaszczyznach osiowych,*

czołowych i strzałkowych, przed i po dożylnym podaniu środka kontrastowego oraz w sekwencji FLAIR. Struktury mózgowia bez zmian ogniskowych. Układ komorowy nieposzerzony, bez ucisku i przemieszczeń. Rezerwa płynowa podpajęczynówkowa zachowana. Po podaniu środka kontrastowego nie stwierdzono ognisk patologicznego wzmocnienia. W badaniu EEG w odprowadzeniach tylny-skroniowo-potylicznych ponownie zarejestrowano obustronnie z przewagą strony lewej występujące w sposób ciągły i napadowy fale wolne średnio i wysokonapięciowe oraz pojedyncze fale ostre, co wymaga dalszej kontroli.

OMÓWIENIE:

Badanie ogólne płynu mózgowo-rdzeniowego pozyskanego drogą punkcji lędźwiowej, jest podstawowym badaniem w przypadku podejrzenia neuroinfekcji. Ma ono na celu przede wszystkim potwierdzenie bądź wykluczenie zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych oraz ewentualne wyjaśnienie etiologii choroby. W przypadku izolowanego zapalenia mózgu PMR może być prawidłowy w granicach od 9% -31%) (6). Przypadki te wymagają szczególnie wnikliwej i dokładnej diagnostyki różnicowej na podstawie obrazu klinicznego oraz badań dodatkowych, w tym diagnostyki obrazowej. Rezonans magnetyczny w połączeniu z badaniem serologicznym i wirusologicznym PMR w kierunku identyfikacji czynnika zakaźnego, powinny być zespołem badań z wyboru w rozpoznawaniu wirusowego zapalenia mózgu (7). RM i niekiedy tomografia komputerowa (tu zmiany często nie są widoczne przez pierwsze 5 dni choroby) mogą wykazać zmiany martwiczo-zapalne w płatach skroniowych i skłonić do wdrożenia terapii przeciwwirusowej jeszcze przed uzyskaniem wyników czasochłonnych badań serologicznych pobranego PMR (7,8). Pozwala to uniknąć ciężkich uszkodzeń mózgu. Kolejne badania RM są przydatne w obserwacji dynamiki choroby i efektów leczenia, jak miało to miejsce w przypadku naszej pacjentki. W badaniu EEG początkowo mogą występować niecharakterystyczne zmiany ogniskowe; okresowo mogą pojawić się polimorficzne fale wolne o zaostrozonym rysunku zwykle w okolicy skroniowej lub we wszystkich odprowadzeniach (4).

Śmiertelność w wirusowym zapaleniu mózgu wynosi około 5%. Częstość wyzdrowienia bez powikłań neurologicznych ocenia się średnio na 60%. Trwałe następstwa choroby występują u około 35% pacjentów, w tym ciężkie u 4%-10% ogółu chorych (4,9,10,11). Rokowanie zależy od wczesnego rozpoznania, włączenia leczenia i intensywnej opieki medycznej prowadzonej zwykle na oddziale intensywnej terapii. Leczenie przeciwwirusowe powinno być prowadzone przez 10-21 dni. Przez pierwsze 48 godzin, czyli do momentu otrzymania

negatywnego wyniku badania bakteriologicznego, chory powinien również otrzymywać dożylnie antybiotyk (np. cefalosporynę III generacji).

W opisanym przypadku, leczenie przeciwbakteryjne prowadzone było dłużej, ze względu na niewyizolowanie czynnika etiologicznego, a także potwierdzone serologicznie zakażenie *Mycoplasma pneumoniae*. Spośród wirusowych zapaleń mózgu, innych niż przenoszone przez kleszcze, udaje się określić etiologię jedynie w około 20% przypadków (9).

W leczeniu objawowym stosuje się środki redukujące nadciśnienie wewnątrzczaszkowe, a więc leki diuretyczne oraz w celu wzmocnienia działania przeciwo-brzękowego – glikokortykosteroidy. Są one generalnie przeciwwskazane, ze względu na teoretyczne hamowanie syntezy interferonu, ale niektórzy autorzy zalecają je w przypadku ciężkiego stanu pacjenta (12). O ile w leczeniu przeciwbakteryjnym dokonał się ogromny postęp, to w wielu sytuacjach klinicznych leczenie przeciwwirusowe nie przynosi oczekiwanego efektu. Jak wynika z opracowań innych autorów, wirusowemu zapaleniu opon mózgowo-rdzeniowych o ciężkim przebiegu, często towarzyszy hipogammaglobulinemia, która nasila się w miarę postępu choroby (13,14). Dlatego też u chorych niepoddających się leczeniu, podanie dożylnie immunoglobulin (15) w dawce 0,4 g/kg m.c. okazuje się skuteczne, jak to miało miejsce, u zaprezentowanej w niniejszym doniesieniu, pacjentki. Zastosowano drugi kurs leczenia, 5- dniowy, uzyskując całkowite ustąpienie odchyłań w badaniu neurologicznym, jak też w kontrolnym badaniu rezonansowym mózgu. Należy jednak pamiętać, że pomimo normalizacji wyników tych badań, nie jest wykluczone wystąpienie w przyszłości niewielkich odchyłań funkcjonalnych u tej dziewczynki, takich jak np. niespecyficzne trudności szkolne, nadpobudliwość czy zaburzenia koncentracji. Dziecko pozostaje nadal pod ścisłą, regularną opieką przyklinicznych poradni specjalistycznych.

PIŚMIENNICTWO

1. Stefanoff P, Rosińska M. Zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych i zapalenia mózgu w 2005 roku. *Przegl Epidemiol* 2007; 61:225-234.
2. Służewski W. Ostre wirusowe zapalenia mózgu. *Przew Lek* 2002;5:109-116.
3. Fiszer U. Zapalenia opon mózgowych i mózgu. *Przew Lek* 2004;9:36-42.
4. Lewis H, Gibbon M. Management of viral meningitis and encephalitis. *Curr Paediatr* 2000;10:110-115.
5. Chaudhvir, A, Kennedy, PEG. Diagnosis and treatment of viral encephalitis. *Postgraduate Medical Journal* 2002;78(924): 575-83.
6. Hlebowicz M, Smiatacz T, Kowalik MM, i in. Zależność pomiędzy występowaniem zmian zapalnych w płynie

- mózkowo rdzeniowym a rokowaniem w ostrym wirusowym zapaleniu mózgu. *Przeegl Epidemiol* 2007;61:35-42.
7. Piekarska A, Zboińska J, Piekarski J. CT and MRI findings in patients with neuroinfections. *Pol J Radiol* 2005;70:13-19.
  8. Awaya T, Kato T, Shibata M, i in. Deterioration on Magnetic Resonance Imaging Despite Good Clinical Recovery After Viral Encephalitis. *Ped Neurol* 2008;38:218-220.
  9. Zajkowska J, Hermanowska-Szpakowicz T, Pancewicz S, i in. Opryszczkowe zapalenie mózgu –herpes simplex encephalitis. *Pol Przegl Neurol* 2006;2:22-26.
  10. Kępa L. Wirusowe zapalenie mózgu-observacje własne. *Pol Tyg Lek* 1994;20:480-483.
  11. Connolly KJ, Hammer SM. The acute aseptic meningitis syndrom. *Infect Dis Clin North Am* 1990;4:599-622.
  12. Geller T, Condie D. A case of protracted coxackie wirus meningoencephalitis in a marginally immunodeficient child treated successfully with intravenous immunoglobulin. *J Neurol Sci* 1995;129:131-133.
  13. Shimoni Z, Niven MJ, Pitlick S, i in. Treatment of West Nile Virus Encephalitis with Intravenous Immunoglobulin. *Emerg Infect Dis* 2001;7:759.
  14. Dwyer JM, Erlendsson K. Intraventricular gammaglobulin for the management of enterovirus encephalitis. *Pediatr Infect Dis J* 1988;7:30-33.
  15. Orange JS, Hossny EM, Weiler CR, i in. Use of intravenous immunoglobulin in human disease: a review of evidence by members of the Primary Immunodeficiency Committee of the American Academy of Allergy, Asthma and Immunology. *J Allergy Clin Immunol* 2006;117:525-553.

Otrzymano: 4.05.2009 r.

Zakwalifikowano do druku 17.06.2009 r.

Adres do korespondencji:

Iwona Ligenza

Uniwersytecki Szpital Kliniczny Nr 4

Uniwersytet Medyczny w Łodzi

91-738 Łódź, ul. Sporna 36/50

Tel. 042 617 77 18

e-mail: propedeutyka@usk4.umed.lodz.pl